

2010. – 280 с.

7. Новиков А. М. Развитие дидактической базы: методы и средства / А. М. Новиков // Школьные технологии. – 2007. – № 5. – С. 40-50.
8. Остапенко Н. М. Теорія і практика формування лінгводидактичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ / Н. М. Остапенко. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2008. – 330 с.
9. Сисоєва С. О. Особистісно орієнтовані технології: метод проектів / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2002. – Вип. 1. – С. 73-80.
10. Шевцов А. Синергетичні принципи проектування педагогічного процесу як системи / А. Шевцов // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 115-118.

Анотація

У статті розглянуто проблему формування проектної компетентності майбутнього вчителя-словесника та шляхи її розв'язання в системі лінгвометодичної підготовки. Шляхом аналізу науково-методичної літератури й синтезу теоретичних ідей визначено лінгводидактичну модель організації проектної діяльності майбутніх учителів-словесників, виділено принципи і методи формування проектної компетентності.

Аннотация

В статье рассматривается проблема формирования проектной компетентности будущего учителя-словесника и пути ее решения в системе лингвометодической подготовки. Путем анализа научно-методической литературы и синтеза теоретических идей определена лингвометодическая модель организации проектной деятельности будущих учителей-словесников, выделены принципы и методы формирования проектной компетентности.

Summary

The article focuses on proving problem of the forming project competence of future teachers-philologists and ways to solve it in the system of linguistics' methodical training. This article determines the lingvodidactic model of project activities organization that should be used by future teachers- philologists. The author also identified principles and methods of forming project competency by analyzing scientific and technical literature and synthesis of theoretical ideas.

Ключові слова: проектна діяльність, проект, проектна компетентність, принципи навчання, методи навчання, лінгвометодична підготовка студентів.

Ключевые слова: проектная деятельность, проект, проектная компетентность, принципы обучения, методы обучения, лингвометодическая подготовка студентов.

Key words: project activity, project, project competence, principles of study, methods of study, linguistics' methodical preparation of students.

Подано до редакції 30.09.13.

УДК 37.016.02:908–057.875

© 2013

Кушнір Г.Л.

ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ "ДИДАКТИЧНІ УМОВИ" ПРИ ФОРМУВАННІ КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНИХ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Педагогічні дослідження, які проводяться на сучасному етапі основним своїм завданням вбачають удосконалення процесу навчання. Однією з головних ланок навчального процесу є дидактичні умови формування та засвоєння знань, від визначення і практичної перевірки яких, залежить успіх рівня засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу. Як і кожна наукова проблема, дана проблема постійно знаходить все нові шляхи вирішення і потребує уточнення. Головна причина змін – зрушення в мисленні людей, виникнення все нових технологій навчання, пошук оптимальних рішень, які крокуватимуть пліч-о-пліч з сьогоденням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Питанням дослідження і визначення умов засвоєння знань цікавилися Ю.К.Бабанський, В.М.Манько, М.В.Рутковська та інші дослідники. В їх роботах розкриті наукові підходи до визначення дидактичних умов, а також проаналізовано особливості їх використання в педагогічній діяльності. Поряд з тим, автором встановлено, що аналізу дидактичних умов при формуванні краєзнавчо-туристичних знань приділено недостатньо уваги. Саме тому дана проблема є досить актуальною і потребує подальшої розробки та аналізу.

Формулювання цілей статті... Виходячи з важливості окресленої вище проблеми, нами поставлено мету – узагальнити існуючі підходи до визначення поняття "умова" в філософському та психолого-педагогічному аспектах, визначити які саме дидактичні умови призведуть до ефективності засвоєння краєзнавчих знань студентами.

Виклад основного матеріалу дослідження... Виходячи з того, що поняття "умова", багатогранне, встановлено, що його можна розглядати з багатьох точок зору. Базове уявлення про поняття "умова" дають словники.

Тлумачний словник української мови поняття "умова" пояснює так: "необхідна обставина, передумова, яка робить можливим здійснення чого-небудь; обставини, особливості реальної дійсності, при яких щось відбувається або здійснюється; правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь" [5, с. 493].

Філософський словник, заснований Г. Шмідтом тлумачить термін "умова" як "те, від чого залежить інше (обумовлене), що робить можливим наявність речі, стану, процесу, на відміну від причини, яка з необхідністю, неминучістю породжує що-небудь (дію, результат дії) і від основи, яка є логічною умовою наслідку" [11, с. 453].

У психології дане поняття, розглядається в контексті психологічного та психічного розвитку. На думку Р.С Немова "умови психологічного (психічного) розвитку" – "сукупність внутрішніх і зовнішніх причин, умов, які визначають психологічний розвиток людини, прискорюючих або таких, що уповільнюють його, роблять вплив на процес розвитку, його динаміку і кінцеві результати" [7, с. 270-271]. Педагоги проєктують своє розуміння поняття "умова", спираючись на психологічні особливості людини. В.М. Полонський в понятійно-термінологічному словнику з народної освіти та педагогіки дає таке трактування "умови" – "цілеспрямовані або штучно створені обставини, від яких залежить ефективність навчально-виховного процесу, формування особистості" [8, с. 80]. Проаналізувавши суть поняття "умова", можна зробити висновок, що воно важливе для філософів, психологів, педагогів, тобто є загальнонауковим.

В той же час особливе місце поняття "умова" посідає в педагогічній науці, тому що дидактичні умови, визначаються, як "наявність таких обставин, в яких по-перше, враховані наявні умови навчання, по-друге передбачені способи перетворення цих умов в напрямку цілей навчання, по-третє, певним чином відібрані, вибудовані і використані елементи змісту, методи (прийоми) і організаційні форми навчання з врахуванням принципів оптимізації" [9].

В процесі навчання можна виділити такі основні компоненти: соціально детерміновані цілі навчання; зміст навчання; дидактичні умови; форми діяльності педагогів і студентів; методи діяльності педагогів і студентів; аналіз і самоаналіз результатів навчання [2, с.12]. Тобто поняття "дидактичні умови" посідає одне з чільних місць серед складових навчання.

Дидактичні умови – це спеціально змодельовані навчаючі процедури, реалізація яких дозволяє вирішувати певний клас освітніх завдань. Іншими словами під поняттям "умова" розуміють обставини, які забезпечують процес навчання. Термін "формування" означає надання форми цілісності, єдності, укріплення. Формування здійснюється через створення спеціальних ситуацій, умов, які розкривають закономірності, механізми, динаміку і тенденції розвитку та становлення. Синонімами "формування" є виховання, навчання, перетворення. Автора в даному дослідженні цікавлять дидактичні умови формування краєзнавчо-туристичних знань, тому подальший розгляд умов буде здійснюватися з позицій географічної науки. У даному дослідженні дидактичні умови формування краєзнавчо-туристичних знань у студентів природничих спеціальностей у педагогічних університетах до краєзнавчо-туристичної роботи з учнями визначаємо як необхідну сукупність певних обставин педагогічного процесу, які в своїй єдності обумовлюють ефективність формування знань.

Пошук вирішення проблеми, пов'язаної з виявленням зовнішніх умов, які детермінують формування понятійного діалектичного мислення в процесі засвоєння знань, дозволив виявити вихідну залежність мислення від цілого ряду дидактичних умов:

- 1) наявність сучасних педагогічних теорій;
- 2) діалектичного стилю мислення викладача педагогіки;
- 3) позитивного мотиваційного і інтелектуального фону навчальних занять;
- 4) характеру сприйняття студентами навчальної інформації на заняттях, які проводяться в діалоговому режимі;
- 5) самостійній творчій понятійно-термінологічній діяльності студентів.

Ці умови в їх єдності визначають відповідний рівень розвитку понятійного мислення і засвоєння понятійних знань студентами [3, с. 68-69].

Дидактичні умови створюються сукупністю педагогічних засобів у змісті освіти та їх використанням в процесі навчання. Для ефективного формування краєзнавчо-туристичних знань автором запропоновано застосовувати три дидактичні умови: 1) педагогічна майстерність викладача; 2) навчальна діяльність студентів; 3) створення емоційно стимулюючого навчального середовища, яке б зацікавило студентів до навчання та нових наукових відкриттів.

"Педагогічна майстерність" – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі" [4, с. 30]. Вона виявляється перш за все в його діяльності, але лише до неї вона не зводиться. Сутність майстерності – в особистості викладача, його вмінні зацікавити студентів, влучно подати навчальну інформацію, проілюструвавши її яскравими прикладами та

наочністю. Педагог має бути наділений високою компетентністю. "Професійна компетентність учителя – це володіння необхідною сумою знань, умінь і навичок, які визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування і особистості вчителя як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості..." [6, с. 133]. Завдання педагога полягає в тому, щоб у кожному конкретному випадку обрати найбільш вдалий варіант "дидактичної взаємодії", тобто так, щоб якнайкраще врахувати психологічні і фізичні можливості студентів і відкрити простір для прояву їх самостійності в навчанні, а також передбачити раціональні форми управління їх навчальною діяльністю, для того, щоб досягнути найкращого результату за мінімальний термін. Педагог має вибудовувати свою діяльність вміло комбінуючи викладання, навчання та виховання для досягнення кращого порозуміння з студентською аудиторією, завоювання їх довіри та симпатій.

Отже, педагог має бути озброєний знаннями, наділений людяністю, бути креативним і всебічно обізнаним.

Для ефективного засвоєння краєзнавчих знань педагог має здійснювати навчання в два етапи. Перший етап полягає в теоретичному викладі навчального матеріалу або як його ще можна назвати "аудиторне засвоєння знань". Другий етап – практичне підтвердження засвоєних знань, розуміння суті явищ, процесів, а все це можливо лише під час здійснення живого споглядання природи. "Досягнення мети загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів може бути забезпечено за умови, якщо процес оволодіння теоретичними знаннями будується в нерозривному зв'язку з процесом педагогічної практики, коли засвоєння теорії є необхідною передумовою оволодіння педагогічною практикою, яка в свою чергу слугує не тільки основою для закріплення першочергово отриманих теоретичних знань, але і одночасно служить вихідною базою для подальшого засвоєння педагогічної теорії..." [1, с. 47].

Реалізується другий етап через краєзнавчу роботу. "Завдяки краєзнавству викладання географії будується не на "словесних схемах", а на основі спостережень справжньої дійсності..." [10, с. 11]. З цього випливає, що краєзнавство є одним із засобів для кращого засвоєння географічних знань. Здійснення краєзнавчої роботи реалізується через форми її проведення. До них належать: екскурсії, туристичні походи і подорожі, стаціонарні систематичні спостереження окремих явищ природи, тимчасові стаціонарні спостереження, відвідування музеїв, виїзні практики та ін.

Дидактичною умовою, яка забезпечує ефективність засвоєння знань виступає навчальна діяльність студентів. Однією з форм навчання має бути самостійна навчальна діяльність, яка дає можливість студенту виступити як активно-творчій особистості. Основою такої діяльності є навчальна самосвідомість, тобто здатність студента усвідомити навчання, ідентифікувати себе як його частину, яка керує навчальним процесом та спрямовує його для кращого засвоєння знань. Студенти під час навчання мають бути залучені до різноманітних форм навчання, що поживають навчальний процес, зробить його більш ефективним і результативним. "У процесі краєзнавчої роботи відбувається активне самостійне засвоєння студентами навчального матеріалу та набуваються навички, необхідні в житті, іде підготовка до практичної діяльності і розширюються загальноосвітні знання..." [10, с. 8]. У студентів має сформуватися позитивна навчально-пізнавальна установка та дослідницькі вміння, які пов'язані із засвоєнням, переробкою і застосуванням отриманих краєзнавчо-туристичних знань. Студенти мають систематично та послідовно працювати над собою, щоб у них виробився зв'язок між вивченням теорії і проведенням семінарських, практичних, лабораторних занять, між формами навчання і формами контролю за їх навчальною діяльністю.

Третьою дидактичною умовою виступає створення емоційно стимулюючого навчального середовища, яке б зацікавило студентів до навчання та нових наукових відкриттів. Краєзнавство створює найкращі умови для засвоєння географічних знань, так як має безпосередній контакт з життям, природою. Реалізація краєзнавчого навчання має здійснюватися також у відповідних аудиторних умовах. Необхідно створити навчально-матеріальну базу, вміло її використовувати з метою оптимальної побудови навчального процесу. Орієнтиром при створенні кабінету мають бути навчальні програми, методичні посібники, розробки тем практичних та самостійних робіт. При виборі навчального демонстраційного обладнання слід вибирати те, яке за короткий проміжок часу дозволить найбільш точно і ефективно досягнути цілей навчання, логічно вибудувати причинно-наслідкові зв'язки.

Щоб стимулювати студентів до засвоєння матеріалу необхідно забезпечити психологічний комфорт. Тобто такі умови навчання, за яких кожен студент буде переживати позитивні емоції, залучатися до навчального процесу, мати стійкий пізнавальний інтерес та отримувати від нього задоволення. Необхідно також враховувати особливості вікової категорії студентів, у порівнянні з попередніми і наступними віковими періодами. При цьому виникає надзвичайно важлива проблема викладання для певних вікових груп, на різних рівнях складності навчання, так як підхід до навчання студентів першокурсників і п'ятикурсників має ряд відмінностей та особливостей, спричинених психологічними та фізичними можливостями молоді людини. Пильну увагу необхідно приділяти студентам, які більш слабкі у навчанні. Саме тому необхідно налагодити навчальний процес так, щоб сильні студенти з допомогою викладача покращили їх навчальні показники.

Таким чином, встановлено, що сукупність трьох вищезазначених дидактичних умов у своїй єдності та правильному застосуванні призведе до ефективного засвоєння краєзнавчо-туристичних знань. Звідси слідує, що дидактичні умови засвоєння знань повинні розглядатися не як окремі компоненти, а як один важливий великий механізм організації засвоєння знань у навчально-виховному процесі.

Висновки... Проаналізувавши наукові підходи з даної проблеми, встановлено, що питання визначення ефективності дидактичних умов входило в коло інтересів багатьох науковців. Встановлено, що дидактичні умови залежать від предметної області їх застосування, тобто від виду діяльності, який досліджується в даному випадку.

На думку автора головними дидактичними умовами, застосування яких призведе до ефективного засвоєння краєзнавчо-туристичних знань мають бути: навчальне середовище, педагогічна майстерність викладача та навчальна діяльність студентів.

Література

1. Абдулина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* / О.А.Абдулина. – М. : Просвещение, 1984. – 208 с.
2. Бабанский Ю.К. *Оптимизация процесса обучения (Общедидактический аспект)* / Ю.К.Бабанский. – М. : Педагогика, 1977. – 256 с.
3. Железовская Г.И. *Дидактические условия усвоения научно-педагогических понятий [Электронный ресурс]* / Г.И. Железовская // *Известия Саратовского университета. – 2007. Т. 7. Сер. Философия. Психология. Педагогика, вып. 1. – С. 68-76. – Режим доступа: http://www.sgu.ru/files/nodes/30586/2007_1_12.pdf*
4. Зязюн І.А. *Педагогічна майстерність : Підручник* / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін., За ред. І.А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
5. Івченко А.О. *Тлумачний словник української мови* / А.О. Івченко. – Харків: Фоліо, 2002. – 540 с.
6. Коджаспирова Г.М. *Словарь по педагогике* / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с.
7. Немов Р.С. *Психология : словарь-справочник : в 2 ч.* / Р.С. Немов – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – Ч. 2. – 352 с.
8. Полонский В.М. *Понятийно-терминологический словарь по народному образованию и педагогике* / В.М. Полонский. – М. : ИТОиИРАО, 2001. – 128 с.
9. Рутковская М.В. *Формирование мотивов выбора педагогической профессии у старшеклассников : автореф. дис. на получение науч. степени канд. пед. наук:* / М.В. Рутковская. – Л., 1955. – 14 с.
10. Строев К.Ф. *Краеведение* / К.Ф.Строев. – М. : Изд-во Просвещение, 1967. – 143 с.
11. *Философский словарь: Основан Г. Шмидтом. – 22-е, новое, переработ. Изд. Под ред. Г. Шишкоффа / Пер. с нем. / Общ. ред. В.А. Малинина. – М. : Республика, 2003. – 575 с.*

Анотація

У статті розглядається проблема дидактичних умов формування краєзнавчо-туристичних знань студентів. Узагальнено наукові підходи до поняття дидактичні умови. Запропоновано дидактичні умови, які б активізували студентів до пошукової краєзнавчої роботи та підвищення рівня теоретичних знань.

Аннотация

В статье рассматривается проблема дидактических условий формирования краеведческо-туристических знаний студентов. Обобщены научные подходы к понятию дидактические условия. Предложены дидактические условия, которые активизировали бы студентов к поисковой краеведческой работе и повышению уровня теоретических знаний.

Summary

The paper deals with the problem of teaching conditions of students' local geography and tourist knowledge forming. The article gives the overview of the scientific approaches to the concept of didactic conditions. Didactic conditions that intensify the search icy local geography work and improve theoretical knowledge are proposed in the paper.

Ключові слова: умова, дидактичні умови, педагогічна майстерність, компетентність, психологічний комфорт.

Ключевые слова: условие, дидактические условия, педагогическое мастерство, компетентность, психологический комфорт.

Key words: condition, didactic conditions, teaching skills, competence, psychological comfort.

Подано до редакції 03.10.13.

Рекомендовано до друку докт. пед. наук, проф.Гриньовою М.В.